

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію
Шехавцової Світлани Олександрівни
«Теоретичні і методичні засади формування суб'єктності майбутніх учителів у
процесі фахової підготовки»

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Освіта в Україні знаходиться на етапі кардинальних перетворень та глобальних змін, що стосуються всіх освітніх рівнів. Проте задекларовані зміни стануть можливими для втілення лише за умови готовності вчителя до їх реалізації. Враховуючи ключову роль суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії в перебудові освітнього процесу на гуманістичних засадах, головною умовою реформування освіти вбачається суб'єктність педагога. Відтак, об'єктивного характеру набуває проблема теоретико-методологічної розробки системи формування суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки й визначення змістовного та технологічного складників науково-методичного супроводу її реалізації. Актуальність проблеми дослідження підтверджується законодавчими документами, прийнятими на початку ХХІ століття, у яких передбачено докорінну перебудову освіти з урахуванням сучасних європейських тенденцій; забезпечення гнучкості та варіативності освіти через отримання вищими навчальними закладами автономності; зміни у концептуальному, змістовому та процесуальному компонентах вищої професійної педагогічної освіти. Отже проблема дослідження Шехавцової С. О. не викликає сумнівів щодо її актуальності та перспективності. Позитивним є те, що у процесі викладу основних наукових результатів відчувається прагнення дослідниці вирішити виявлені суперечності, що є одним з найсуттєвіших показників якості проведеного дослідження.

Глибокий аналіз джерельної бази дозволив здобувачеві коректно визначити науковий апарат дослідження. Зокрема, його предмет логічно узгоджується з об'єктом і метою, яка полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних засад, розробці та експериментальній перевірці системи формування суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки. Коректно сформульовано завдання дослідної роботи, загальна та часткова гіпотези.

Слід відзначити глибину провідної ідеї дослідження, що полягає у побудові складноорганізованої системи набуття суб'єктного досвіду майбутніх учителів у процесі вирішення проблем професійно-педагогічної характеру й послідовного переходу від одного етапу фахової підготовки до наступного. Заслугує на схвалення обрана дисертанткою логіка викладу змісту та основних результатів

дослідження, коректного анування авторських позицій стосовно кожного розділу роботи.

Більш детальне вивчення результатів дослідження С. О. Шехавцової засвідчило наступне. У першому розділі здійснено порівняльний аналіз та узагальнення положень теоретичних джерел, що дозволило визначити методологічне підґрунтя дисертаційної роботи, представлене сукупністю наукових підходів, а саме: системного, суб'єктно-діяльнісного, аксіологічного, синергетичного, полісуб'єктного, рефлексивного, акмеологічного, особистісно зорієнтованого, компетентнісного. Теоретично обґрунтовано, що в основі суб'єктності лежить діяльність суб'єкта, який створює власний соціальний простір, тому суб'єктність містить різні особистісні характеристики суб'єктності – „самості” (самовизначення, самосвідомість, самопізнання, самооцінка, саморозвиток, самореалізація).

Здобувачеві вдалося відобразити сутність дефініції «суб'єктність» у ґрунтовному визначенні, а саме: якісний стан особистості майбутнього вчителя в процесі оволодіння різноманітними видами й формами професійно-педагогічної діяльності, що дозволяє цілеспрямовано, самостійно й саморегульовано перетворювати власні здібності у професійно важливі особистісні якості, які допомагають в досягненні професійного самовдосконалення, самореалізації й саморозвитку. Заслуговує на схвалення також модель суб'єктності майбутніх учителів в акмеологічному контексті, у якій відбито взаємозалежність професійно-педагогічної діяльності, професійно-педагогічного спілкування й особистості професіоналу.

Особливо відмічено ретельно проведений автором аналіз компонентів суб'єктності майбутнього вчителя в системі особистісних якостей, що дозволив визначити структуру досліджуваної якості, ядром якої є результат самопізнання особистості для встановлення ступеня відповідності компонентів „Я-реального” та „Я-ідеального” з метою виходу на „Я-концепцію”, що включає самоосвіту й самовиховання; самовизначення й самоаналіз; професійний саморозвиток в процесі професійної самореалізації, самоосвіти й самовиховання. Такий підхід імпонує, оскільки дозволяє представити суб'єктність головним фактором розвитку особистості.

У подальших розвідках автор, базуючись на розробленій структурі, виокремив детермінанти змісту суб'єктності: особистісні (пізнавальна самостійність, суб'єктна активність, суб'єктний потенціал, суб'єктна позиція, суб'єктний досвід) і середовищні (зовнішні вимоги до фахової підготовки). По-перше, ці положення свідчать про логічність та послідовність умовиводів; по-друге, вони є ключовими у подальшій розробці структурної моделі суб'єктності майбутніх учителів у процесі

фахової підготовки, яка включає такі компоненти: мотиваційний, аксіологічний, самопроектувальний, діяльнісний.

Відмітимо вияв належної ерудиції здобувача щодо обґрунтування компонентів суб'єктності майбутнього вчителя та подальшого виокремлення критеріїв, зокрема ціннісно-мотиваційного, когнітивного, прогностично-діяльнісного, рефлексивно-регулятивного. Із урахуванням сутнісних характеристик критеріїв та відповідних показників схарактеризовано рівні суб'єктності майбутнього вчителя: низький, середній, високий.

Заслуговує на увагу здійснений дисертанткою аналіз навчальних планів і робочих програм ВНЗ України, що дозволив виокремити цикли професійної педагогічної підготовки вчителя (гуманітарний і соціально-економічний, природничо-науковий та фундаментальний, професійний та практичний) та побудувати авторську схему суб'єктно-професійного циклу формування суб'єктності майбутніх учителів в процесі фахової підготовки (рис. 3.3).

Виваженість, ретельність та творчий підхід здобувачки виявився у розробці системи, яка базується на принципах: цілісності, інтегративності, континуальності та темпоральності, діалогічності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, випереджальності, прогностичності, персоніфікації, складається з чотирьох блоків: концептуально-цільового, змістовного, технологічно-процесуального й результативного; реалізується в чотири етапи: ціннісно-мотиваційний, конструктивно-змістовний, технологічний, оцінно-рефлексивний, коригувальний.

Достатньою за обсягом й цілком логічною є емпірична частина дослідження. Розроблена схема технологічної реалізації системи формування суб'єктності майбутніх учителів дозволяє конкретизувати та деталізувати систему, забезпечити її практичну зорієнтованість. Схема технологічної реалізації системи формування суб'єктності складалася з чотирьох блоків: діагностичного, змістовно-технологічного, оцінно-рефлексивного й коригувального, які визначали етапи формування суб'єктності майбутніх учителів, а також були об'єднані спільною метою та змістом.

Шехавцовою С. О. експериментально перевірялись обґрунтовані педагогічні умови, що сприяли реалізації авторської системи, зокрема: створення позитивної суб'єктної настанови на професійно-педагогічну діяльність майбутніх учителів у процесі фахової підготовки; спеціальна інтерактивна підготовка на основі суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії зі стимулювання особистості майбутніх учителів до саморозвитку; набуття практичного суб'єктного досвіду майбутніми вчителями під час проходження педагогічної практики. У ході експерименту підтверджено їх ефективність.

Цікавими для вітчизняної теорії і практики педагогічної освіти є матеріали формувального експерименту, де автором описано досвід впровадження

інтерактивних, проектних та тренінгових технологій, зокрема запропоновано для майбутніх учителів проходження тренінгів особистісних змін, комунікативних та рефлексивних. Цінним внеском у розвиток технології ситуаційного навчання є авторські розробки суб'єктно зорієнтованих педагогічних ситуацій. Педагогічно доцільним вбачається застосування в роботі таких методів як консультування, модерування, які сприяли побудові партнерських відносин між викладачем та студентами.

Безумовну практичну цінність має розроблений дисертанткою спецкурс «Суб'єктно-професійне становлення педагога», а також методичні рекомендації щодо організації та проведення педагогічної практики. Особливо слід відзначити та позитивно оцінити розроблений науково-методичний супровід процесу формування суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки, що враховує особливості суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів та студентів, сучасні освітні технології, єдність аудиторної та позааудиторної роботи у виші. Сучасним та актуальним вбачається авторський підхід формування пізнавальної самостійності та відповідальності майбутніх учителів як складових їх суб'єктності через дистанційну форму навчання.

Аналіз результатів формувального етапу дослідно-експериментального навчання здійснювався на основі зіставлення емпіричних даних контрольної та експериментальної груп з використанням методів математичної статистики та підтвердив життєздатність ключової ідеї дослідження, справедливість загальної та часткової гіпотез.

Зміст рецензованої роботи свідчить про ґрунтовне вивчення дослідницею проблеми, глибину, виваженість і самостійність її аналізу, системне осмислення матеріалу, творче застосування загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що дозволило досягти поставленої мети і розв'язати систему теоретичних і прикладних завдань. Беззаперечними є наукова новизна й теоретична значущість виконаного дослідження. Вірогідність отриманих результатів забезпечена ґрунтовним аналізом значного обсягу інформаційних джерел; доцільно вибраними й використаними методами дослідження, репрезентативністю вибірки; підтверджена достатньо представницькою апробацією на наукових конференціях різного рівня, математично-статистичною інтерпретацією кількісного та якісного аналізу емпіричних даних. Висновки дослідження узгоджено із завданнями і забезпечуються відповідними структурними матеріалами. Додатки, таблиці, рисунки увиразнюють уявлення щодо цілісності проведеного Шехавцової С. О. дослідження.

Автореферат відповідає змісту дисертації, а обсяг і характер публікацій дослідниці (46 публікацій, з них 45 – одноосібні: 3 монографії (2 одноосібні та 1 колективна), 21 стаття в наукових фахових виданнях України, 5 статей – у

міжнародних періодичних виданнях та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз; 1 навчальний посібник, 1 методичні рекомендації) засвідчують фундаментальність її доробку.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що представлена дисертаційна робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають важливе теоретико-методичне і практичне значення для розв'язання завдань удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх вчителів.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу в цілому, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. У підрозділі 1.2, автором відзначено три рівні методології (за В. Краєвським): філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий. Натомість всі наукові підходи (системний, суб'єктно-діяльнісний, аксіологічний, синергетичний, полісуб'єктний, рефлексивний, акмеологічний, особистісно зорієнтований, компетентнісний) розроблено на загальнонауковому рівні. Вбачається більш доцільним представлення різнорівневого методологічного підґрунтя.

2. Недостатньо обґрунтованою щодо даної проблематики дослідження вбачається педагогічна умова «оптимізація іншомовної підготовки майбутніх учителів у процесі фахової підготовки на основі інформаційно-комунікативних технологій», описана у підрозділі 3.4.

3. У представленій в дисертації схемі «Структура педагогічної діяльності у фаховій підготовці майбутніх учителів» (рис. 2.1) студент подається як об'єкт взаємодії. На наш погляд, це суперечить основній ідеї роботи.

4. У структурно-функційній моделі системи формування суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки (рис. 3.2), на наш погляд, доцільніше було б подати педагогічні умови та етапи їх впровадження у технологічно-процесуальному блоці, а спецкурс «Суб'єктно-професійне становлення майбутнього вчителя» та педагогічну практику – у змістовому блоці системи.

5. На наш погляд, поняття «суб'єкт-суб'єктна взаємодія» та «середовище» потребує більш детальної характеристики, з огляду на те, що автор надає цим категоріям першочергового значення у процесі формування суб'єктності майбутнього вчителя.

6. У тексті дисертації зустрічаються розбіжності у формулюванні наукових підходів, принципів організації системи, рівнів розвитку суб'єктності. Бажано уникати такої двозначності, оскільки це ускладнює цілісне сприйняття ідеї наукового дослідження.

Проте зазначені зауваження мають дискусійний характер та не зменшують високу наукову значущість дисертаційного дослідження, яке є концептуальним, цілісним, системним, завершеним, що робить вагомий внесок у розвиток теорії та

методики професійної освіти. Отримані автором результати можуть бути використані у процесі розробки навчальних планів та програм для студентів педагогічних спеціальностей, а також у системі підвищення кваліфікації вчителів.

Отже, підсумовуючи вище зазначене, наголошуємо: дисертаційне дослідження теоретично і методологічно обґрунтовано, має безперечну наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, є завершеним самостійним дослідженням, повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., а її автор Шехавцова Світлана Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри дошкільної освіти

Педагогічного інституту

Київського університету

імені Бориса Грінченка

О.О. Ліннік

Підпис доктора педагогічних наук, доцента, професора кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка
О. О. Ліннік засвідчую:

Начальник відділу кадрів

Київського університету

імені Бориса Грінченка

П. О. Найденова